

Durmuş Hocaoğlu

**Osmanlı, Cumhuriyet, “Gazâ, Cihad
ve İlâ-yı Kelimatu’llah” İdesi Üzerine
Bir Tarih Kritiği**

Düşünen Siyaset., ISSN 1302-1419., Sayı: 7-8., Ağustos-Eylül
1999., Ankara., s.137-155

Durmuş Hocaoğlu, *Düşünen Siyaset* Makale Sıra No: 2

Bibliyografya Künyesi:

- Hocaoğlu, Durmuş., “Osmanlı, Cumhuriyet, “Gazâ, Cihad ve İlâ-yı Kelimatu’llah” İdesi Üzerine Bir Tarih Kritiği”., *Düşünen Siyaset.*, Sayı: 7-8., ISSN 1302-1419., Ağustos-Eylül 1999., Ankara., s.137-155. Dergi Dosya Başlığı: “Osmanlı ve İdeolojisi”

İstatistikî Bilgiler:

Sayfa: 19; Kelime: 5.220, Karakter: Boşluksuz: 34.513; Boşluklu:
39.784

Not: “Gazâ” kelimesi, şahsımdan kaynaklanan bir hatâ sonucu,
matbû metinde “Gaazâ” şeklinde yayınlanmıştır – D.H.

DÜŞÜNEN SİYASET
AYLIK DÜŞÜNCE DERGİSİ

Matbû metni tarayarak dönüştüren ve düzenleyen:

Yusuf Yetim

DURMUŞ HOCAOĞLU

OSMANLI, CUMHURİYET, “GAAZÂ,
CİHAD VE İLÂ-YI KELİMATU'LLAH”
İDESİ ÜZERİNE BİR TARİH KRİTİĞİ

I.

OSMANLI-CUMHURİYET TARTIŞMALARI HAKKIN-DA
GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Türkiye'de “aydın problemi”nin kendisini açığa vurduğu sayısız alandan birisi de, hiç kuşkusuz, “Osmanlı-Cumhuriyet” tartışmalarıdır. Tabiatıyla burada söz konusu ettiğimiz “cumhuriyet” herhangi

bir cumhuriyet değil, belirli bir cumhuriyet —yani “The Republic”— olan Türkiye Cumhuriyeti'dir.

Fikrimce, Osmanlı'yı tartışırken, en az onun kadar tartışılması icap eden bir konu da işte bu sığ ve derinliksiz tartışmaların bizzat kendisi olmalıdır. Cumhuriyet'in bidâyetinden beri muannidâne ve musirrâne bir sûrette cepheleşerek deam ettirilmesine rağmen dişe dokunur ciddî fazla bir şey istihsal etmeye muvaffak olamayan bu tartışmaların munkabızlığının sebepleri tâdât edilecek olursa, bundan birkaç (veya birkaç yüz) doktora tezi dahi istihraç edilebilir; biz, bu yazıda böyle birşeye teşebbüs edecek değiliz; sadece bir giriş mahiyetinde olmak üzere aklımız yettiğince bu esbâbı birkaç madde halinde cem eyleyerek kifâf-ı nefis sadedinden bazı düşüncelerimizi seslendirmeye teşebbüs edeceğiz.

İmdi: Kanaatımca, bu verimsiz tartışmalar bilbedâhe bir sıhhat-sizlik ve aydın kıtlığı alâmeti olup, en belirgin, en birincil sebebi de mütefelsifâne düşünmekten mahrum olmaktır. İşbu “felsefesizlik” kavramını biraz açınca, detaya inmeye kalkışmaksızın, şu şekilde başlıklandırabiliriz:

- 1: “Anlama”ya değil “yargılama”ya itibar etmek
  - 2: Tarih'i kendi şartları içerisinde incelememek,
  - 3: Tarih Etiği'ni göz ardı etmek
  - 4: Tarih'i çoğunlukla “kişi kültü”ne bağlamak,
  - 5: Tarih karşısında kompleks duymak,
  - 6: Tarih'i bir “bütünlük” içerisinde algılamamak.
- Şimdi bunlara kısaca temas etmeye çalışalım.

1: ANLAMAK YERİNE YARGILAMAK

Katı (rijid, inflexible) bir ideoloji, büyük bir ‘zihin konformizmi’ kazandırır ve düşünceyi öldürür. Zihin konforizmi verir; zira, zihin, aradığını bulmuş olmanın mutluluğu ve konforu içerisinde. Düşünceyi öldürür; zira, aranan bulunmuş olduğuna göre, yeniden aramak anlamsız olacaktır. Halbuki düşünce, ancak, insan zihninin huzursuz ve sürekli aramakta olması demektir. Nasıl ki Aşk'ın en büyük düşmanı aşk objesine, ‘Mâşuk’a kavuşma, yani Aşk'ın Vuslatı ise, Düşünce'nin en büyük düşmanı da düşünce objesine, ‘Hakikat’e kavuşma, Düşünce'nin Vuslatı olmaktadır.

Bu sebepten olsa gerek, Felsefe ve Din, birçok konusu ortak olmasına rağmen, farklı şeylerdir; bu sebepten olsa gerek, Felsefe'nin

soruları cevaplarından daha mühimdir; bu sebepten olsa gerek, Felsefe bitmeyen bir süreçtir; bu sebepten olsa gerek, insan zihni hiçbir zaman Hakikat'e ulaşmaya muktedir değildir.

İmdi; “Anlamak”, en genel anlamıyla, dünyanın belki de — hat-tâ muhakkak ki — en zor ve sıkıntılı işidir. Çünkü, herşeyden önce en azından bir başlangıç olarak, şu prensipleri gerekli kılmaktadır: 1: Hakikat'ı bütün ruhu ile aramak, 2: Hakikat'e giden en zor yolu seçmek, 3: Durup-dinlenmeden ‘hakikat’ olarak sunulan herşeyle hesaplaşmalara girişmek, 4: Bulunan hiçbir sonucun ‘kesin doğru’ olamayacağını peşin olarak kabul etmek, 5: Elde ettiği sonuçları sürekli olarak test etmek, 6: Hakikat tekelciliği yapmamak, başkalarının da hakikatler bulabileceğini kabul etmek.

Halbuki, buna karşılık, bir din haline dönüştürülmüş rijid ve infleksibl bir ideoloji, şunları telkin eder: 1: Hakikat'e giden en kestirme yolu, yani ‘bizim ideolojimiz’i kabul etmek; 2: Artık kesin ve değişmez hakikat bulunmuş olduğuna göre, hakikat araştırmasını, yani düşünceyi durdurmak, 3: Kesin doğru-olan bulunduğuna göre, teste ihtiyaç duymamak, 4: Hakikat tekelciliği yapmak, yani bizden başkasının da doğruları bulabileceğini kabul etmemek.

Bu ilkelere kesin olarak, dinî bir vecd ile bağlanan bir kişinin bundan sonra yapacağı şey artık sadece şudur: ‘Anlama’yı bırakıp ‘eyleme’ye, ‘yapma’ya, ‘inşâ’ya girişmek, Dünya’ya, sadece kendi ideolojisi tarafından bulunan kesin doğrular istikametinde şekil vermek.

Maalesef, Türk aydınınının büyük kısmı, gerçekten ‘anlama’ya gayret eden *sabici entellektüel* değil de, katı ideolojiler istikametinde ‘yargılama’ya ve ‘eyleme’ye, yani, dünyaya — icabında — zorla şekil vermeye daha yatkın *ideolog* manzarası arz etmektedir.

Açık bir “entellektüel yetersizliği” olan bu davranışın çok belirgin bir şekilde ortaya çıktığı konuların başında, maalesef, Tarih ve onunla ilgili olarak da Osmanlı-Cumhuriyet konusu gelmektedir.

Cumhuriyet tarihimiz, sonu gelmez, bıktırıcı Osmanlı-Cumhuriyet zıtlığı tartışmaları ile dopdoludur. Ama, bu tartışmaların asıl karakteri entellektüelce bir düzeyde değil de ideologca bir kavga ortamında yapılmakta olmasıdır: Anlamaya değil, yargılamaya yönelik ideologca tartışmalar. Bu konuda burada çok sık tekrarlanan iki hususu sadece hatırlatmak dahi yeterli olacaktır: Osmanlı’yı, Türklere “etrâk-i bî-idrâk dedi” deyip mahkûm etmek ve Türk

tarihini 1923'den başlatmak.

2: TARİH'İ KENDİ ŞARTLARI İÇERİSİNDE İNCELEMEMEK

Osmanlı-Cumhuriyet tartışmalarında yapılan en temelli hatalardan birisi de bir "metodoloji" hatasıdır: Tarih'i kendi şartları içerisinde incelememek.

Önce genel bir metod ilkesinden söz edelim: Her bilgi objesi mümkün-mertebe kendi 'öz-sistemi' içinde incelenmeli, başka sistemlere dönüştürülmesinden (transformasyon) imkânlar muvacehesinde kaçınılmalıdır. Çünkü her transformasyon (dönüşüm), bir deformasyon (bozulma) tehdidini de beraberinde taşır. Bu prensip, herşeyden önce, bütün bilim ve düşünce alanları için genel geçerlidir; meselâ Doğa bilimlerinde dahi, araştırmacı ve araştırılan bir bütünlük oluşturur ve bu yüzden, araştırmacı araştırdığı nesneyi (bilgi objesini) bir şekilde değiştirir, hattâ tahrip eder. Şüphesiz, Tarih'i incelemek de aynı kurala tâbidir ve fazlası olarak, Tarih, Doğa'dan mahiyet itibariyle farklı olmaktadır; binnetice, Tarih'i incelemek, Doğa'yı incelemekten prensip itibariyle farklı olacaktır: Tarih'i inceleyen kişi, bir bakıma, kendi konumundan Tarih'e bakmaktadır ve bu da kaçınılmazdır; esasen bu dahi başlı-başına, Tarih'in (objesi Res Gestae olan Historia Rerum Gestarum'un) bir bilim olup olmadığı konusundaki en temel tartışmalardan birisidir.

Fakat, her ne sûretle olursa olsun, kastî ve keyfî olarak bir *sun'î ve fiktif tarih*, kısaca ifade edildikte, Sanal Tarih inşâ edilmesi meşrûlaştırılmaz. Bu sebeple, Tarih'e yaklaşırken, imkân ölçüsünde bu şekilde *konstrüktif, virtüel tarih* sapmalarından uzak durulması ve Alman Tarih Felsefesi Okulu'nun ve Wilhelm Dilthey'in üzerinde durduğu "Tarih Rölativizm"den, hele bunu ideolojiler noktasından yapılmasından dikkatle kaçınılması, bilim nâmusu için şarttır.

İşte, Anlama kavramının önemi burada ortaya çıkmaktadır.

"Anlama", teknik bir terim olarak, Tarih Felsefesi'nde ilk defa, 18. yüzyılda, Johann Gottfried von Herder tarafından kullanılmıştır. Anlama, Tarih'in mekaniksel bir tarzda ele alınmasını değil, her tarihî olayı, onu yapan etkenler altında kavranmasını ifade etmektedir. Bu sebeple de, tarihî olaylar ve olgular, ancak, kendi özel şartları içerisinde kavranabilir.

Tarih'i bu özel şartları içerisinde kavramak yerine 'genelleme-

ler'e başvurmak, onu tahrip etmek, içinden çıkılmaz bir hale getirmek demektir.

Kaldı ki, tâ en eski çağlardan beri, ama özellikle 18. Yüzyılda Isaac Iselin ile birlikte, sistematik olarak, "tarihte genellemeler yapılamayacağı" fikri baskın olarak kabul edilmektedir. Bu da, 1: Her tarihî olayı kendi şartları ve kendisini yaratan etkenler altında kavramayı, yani teknik deyimle "anlama"yı zorunlu kılmaktadır. 2: Tarihte genellemeler yapılamayacağı'nın kabulü, Tarih'in (Historia Rerum Gestarum'un) bir bilim *olmadığı'nın* kabul edilmesi anlamına gelmektedir.

Tarihî süreç içinde farklı mekânlar, farklı zamanlar ve toplumlarda ortaya çıkan türlü anlayışlar, fikirler ve ideolojiler açısından, yine farklı mekânlar, farklı zamanlar ve toplumlardaki siyasal ve sosyal olguları ve olayları incelemek, irdelemek ve yargılamak, onları, kendi öz sistemlerinden koparıp deforme etmektir ve *artık, incelenen, incelenmesi gereken değil, onun — az veya çok — değiştirilmiş halidir*. Bu sebeptir ki, Tarih'i anlamaktan âciz kalan — hattâ buna hiç ihtiyaç duymayan — bir ideolog, meselâ, Osmanlı sultanlarının hânedan mensuplarının katline cevaz vermelerini asla kavrayamaz ve fakat hemen, bir kalemde mahkûm eder.

3: TARİH ETİĞİ'Nİ GÖZ ARDI ETMEK

Tarih'e, kendi şartları açısından değil de bugün, günümüzde cârî anlayışlar, düşünceler ve ideolojiler açısından yaklaşmanın, Tarih'in "*kendinde hali*"nin hakikî bilgisini kendi öz referans sistemi içinde vermeyip, bizlerin, "kendimiz için" kurmuş olduğumuz kendi referans sistemimize göre transforme ederek az-çok "*deforme ettiğimiz hali*"nin bilgisini vermektedir ki bu, aynı zamanda siyasî ve sosyal boyutları da olan bir bilimsel yanlışlıktır. Fakat, bu yanlışlığın bir de "ahlâkî" boyutu bulunduğunu unutmamak zorundayız: Bütün zamanlar, mekânlar ve toplumlar için cârî olan, veya olabilme istidâdı taşıyan — ki bu da ayrı bir tartışma alanıdır — umûmî beşerî ahlâk kaideleri hariç, hiçbir kaide ve kanun geçmişe şâmil olamaz; bu, gayri ahlâkî bir davranış olur. Aksi takdirde, bugün, gününün kavramları ve fikirleri, ideolojileri ışığında dedelerini mahkûm edenler öyle kötü bir töre yerleştirmiş olurlar ki, "*keser döner, sap döner / gün gelir hesap döner*" misali, torunlarının bugün akla hayale dahi getirilemeyecek bin-bir sebeple mezarlarına tükürmelerinin gerekçe-

sini onlara kendi elleriyle hediye etmiş olurlar.

Tarih'i bir *mahkeme* olarak telakki etmekten ziyade bir *laboratuvar* olarak telakki etmek daha dürüstbir davranış olacaktır. Unutmamalıyız ki, yargılanalar, bugün artık hayatta olmayan, kendilerini en küçük bir şekilde müdafaa etme imkânı dahi bulunmayan, üzerlerine konacak bir sineği dahi kovabilme iktidarından mahrum olan 'ölüler'dir. Bunu unutmamalı ve şunu düşünmeliyiz: Bugün ölüleri insafsızca yargılayan bizler de yarın birer 'ölü' olarak yarının insafsız hâkimlerinin karşısına çıkarılabılıriz: Men dakika dukka!

4: TARİH'İ "KİŞİ KÜLTÜ"NE BAĞLAMAK

Tarih'i incelerken bizde sıkça yapılan hatalardan birisi de, "kişi-merkezcil" tarih anlayışının tuzağına düşmektir. Bu anlayışın, hem Tarih'i anlamak ve açıklamak gibi zahmetli bir işe girişerek yorulmayıp onu bir tek —ve basit— bir değişkene bağlayarak zihin konforunu korumak alışkanlığından ve hem de "otorite" ihtiyacından, "otoriteriyenizm" geleneğinden kaynaklanmakta olduğunu söyleyebiliriz.

Gerçekten de, "Heroizm" (Kahramancılık) olarak adlandırılan bu kolay tarih anlayışı, Tarih'i hemen daima bir "tek adam"a fatura eder. Gerçi "kahraman" (hero) Hegel'in tarih felsefesinde önemli bir yeri olan bir felsefe kavramıdır; ancak, bizim "kahraman" anlayışımız daha 'çocukça' bir anlayıştır ve ciddî bir felsefî alt-yapısı yoktur.

Bu yanlış tarih anlayışının en seçkin örneklerinden birisi, Cumhuriyet ile ilgili konularda görülmektedir ki şöyle özetlenebilir: Cumhuriyet ve onunla ilgili hemen herşeyi —bütün aktörlerini ve tarihî alt yapısını gözardı ederek hemen hemen herşeyi— bir tek kişiye, Mustafa Kemal Atatürk'e fatura etmek. Söz gelimi, ülkemizde, Laiklik —bazılarının garip telâffuzu ile: "Laiklik"— ekseriyetle, birdenbire tarihte apansız ve bir kişinin ürünü olarak ortaya çıkan ve tarihin akışını değiştiren birer 'spontane' olaylar serisi olarak anlaşılmaktadır. Halbuki, Cumhuriyet hiçbir şeyiyle birden, bir defada ve bir tek kişinin ürünü olarak ortaya çıkmış değildir. Cumhuriyet Laisizmi Atatürk'ün şahsî bir icadı olmadığı gibi, Osmanlı Sekülerizmi'nin bir devamından başka birşey de değildir.

5: TARİH KARŞISINDA KOMPLEKS DUYMAK

Osmanlı-Cumhuriyet tartışmalarının en bâriz niteliklerden birisi

de, tartışmaların çoğunun ruhuna egemen olan derin bir “kompleks”tir. Bu kompleks, sosyo-psişik bir eziklik duygusudur ve her zaaf gibi elbette kötüdür.

Şöyle ki: Osmanlı Türkiyesi ile Cumhuriyet Türkiyesinin eşit olmayan potansiyelleri, Tarih'e bakışlardaki çarpıklığı besleyen bir sebep olmaktadır; hem de önemli ve kışkırtıcı bir sebep.

Filhakika, Osmanlı ile günümüz Türkiyesinin mukayesesi, çok ağır sonuçlar doğurmaktadır. Kabul etmek gerekir ki, Osmanlı Türkiyesi'nin bir *süper* oluşuna mukabil Cumhuriyet Türkiyesi *sıradan ve vasat* olmanın ötesine geçememiştir. Cumhuriyet ile Osmanlı'yı birbirine karşı koyup Osmanlı aleyhine Cumhuriyet lehine taraf tutma hatasına düşenler, yani kendi tarihine karşı taraflı ve cepheli olanlar, Türkiye Cumhuriyeti'nin yeryüzündeki yüz küsür devlet arasında 'orta yerde biri' olmasının dayanılmaz ağırlığı altında ezilmektedirler. Daha önce de bir vesileyle yazmış olduğum gibi:

Osmanlı Türkiyesi, *hesap soran, sorgulayan, teftiş ve murakabe eden, nush ve te'dip eden, ürküten, korkutan, sayılan, mutlaka hesaba katılan, yardım veren, emir veren idi*. Eğri oturup doğru konuşalım: Cumhuriyet Türkiyesi, *kendisinden hesap sorulan, sorgulanan, teftiş ve murakabe edilen, ürkütülen, korkutulan, sayılmayan, hesaba katılmayan, yardım alan, emir alan, çünkü vilayetlerinden korkan ve çeken* bir konumdadır. Harita üzerinde bir mukayese bile insanın dizlerini çözmeye yetmektedir: *Bire karşı yirmibeş misli büyük bir coğrafya!*

Bu fark, doğrudur; lâkin, birbirinden farklı iki şeyin arasındaki değil, aynı bir 'bütün' olan Türkiye'nin tarihi ile bugünü arasındaki potansiyel farkıdır: Yani, aslında, sadece Türkiye'nin dününün potansiyeli bugününün potansiyelinden çok yüksektir.

Potansiyel farkı, “gerilim” demektir, gerilim ise zihinleri alt-üst eden “gerilim kuvvetleri” hasıl etmekte ve iki farklı sapmaya yol açmaktadır: “Tarih Saplantısı” ve “Tarih (Osmanlı) Düşmanlığı” ki bunların sonucu da marazî Osmanlı sevdalıları ve marazî Osmanlı düşmanları olmaktadır.

Marazî Osmanlı sevdası bir 'tarih nostalgisi', 'tarihte yaşama', 'tarihe kaçış' gibi bir saplantı hasıl ederken, aksi olan marazî Cumhuriyet sevdası da bir 'tarih reddi', 'tarihi yok sayma', hattâ tarihi silip atma, kısaca “tarihten kaçış” gibi bir başka saplantı hasıl etmekte ve en aşırı haddinde, Osmanlı dönemini, 'yaşanmamış, zi-

yan olmuş, karanlık bir devir' gibi dahi görebilmektedir.

6: TARİH'İ BİR "BÜTÜNLÜK" İÇERİSİNDE ALGILAMAMAK

Osmanlı-Cumhuriyet tartışmalarında işlenen büyük bir hata da şudur: Türk aydını, Tarih'i bir 'bütünlük' içerisinde algılayamamaktadır.

Tarih'in bir *sürekli* olarak değil de *süreksiz*, *kesik* (*diskret*) şekilde anlaşılması gibi ilkel bir tarih görüşünün tarih kompleksi ile yakın bir bağlantısı olduğu açıktır. Zira, böyle bir zihniyet zaafı, Cumhuriyet Türkiyesi'nin meşrûyetini Tarih'in ve özellikle de Osmanlı'nın kökten reddinde aramakta ve tarih bütünlüğünü koparmakta, bir redd-i mirasa gitmekte, hattâ, Osmanlı'yı Türk saymamaya kadar dahi varabilmektedir. Halbuki, "sürekli tarih" anlayışı, günümüzün meşrûyetinin kökenlerini geçmişimizi reddetmede de değil, tam tersine, geçmişe olan bağı ve bağlantısında aramayı zorunlu kılar.

Beri yandan, Tarih'in bu şekilde kökten reddi, o kök ile kopmaz bir bağı olan İslâm'a da yönelmekte hemen-hemen tüm Müslüman-Türk tarihinin reddine ve aşağılanmasına kadar varabilmektedir.

Şu halde, neticeten, diyebiliriz ki:

Tarih'i, umûmî mânâda Tarih'i — ontolojik olarak Tarih'i, yani, 'Tarihsel Varlık Alanı'nı, 'Res Gestae'yi — 'mahkûm' etmeye değil, 'anlama'ya çalışmamız lâzımdır.

Tarihin etiğine dikkat etmeliyiz; yarın bizim torunlarımızın da bize saygı duymasını istiyorsak, tarihimize saygı duymalıyız; tenkid hakkımız bâkîdir, ama saygısızlık edemeyiz.

Bunun için de Tarih, hiçbir önyargıya itibar edilmeksizin, kendi özel şartları içerisinde anlaşılmalı, kavranmalı, sun'î, fiktif, sanal tarihler inşa etmemeliyiz.

Tarih'i "tek adam" kültü çerçevesinde ele almamalıyız. Tarih, asla tek kişiler tarafından yaratılamaz.

Tarih karşısında kompleksi olmamalıyız: Tarihimizin günümüzden daha muhteşem olması bize sadece gurur ve güç vermeli, haset ve kıskançlık değil.

Tarih'i mutlaka ve mutlaka bir *bütünsellik* içerisinde kavramalı ve anlamalıyız. Cumhuriyet, her şeyiyle, Osmanlı'nın bir devamı ve vârisidir.

II.
OSMANLI'YA BAKIŞTAKİ "SAĞ SAPMA"YA İLİŞKİN BİR
ÖRNEK:
GAAZÂ, CİHAD VE İLÂ-YI KELİMATU'LLAH ÜZERİNE
BİR KRİTİK

Bundan sonrasında, yukarıda zikretmiş olduğum prensiplere sâdık kalmaya gayret ederek, *min gayri haddin*, Tarih üzerine bir kritik denemesine teşebbüs edeceğim. Bunu yaparken, muhakkak ki şu ânda bulunduğum konumdan Geçmiş'e bakmakta olduğumu unutmamaktayım; ancak bunun yanında yapacağım şeyin, bir yargılama değil, anlama, yorumlama ve günümüz için teorik ve pratik açıdan değer taşıyabilecek neticeler istihraç etmesine husûsî bir îtinâ gayret edeceğim.

Serdedeceğim mütâlealarımın kâffesinin en ileri hadde hatalı ve hattâ yanlış olabileceğini kabul ettiğimi beyân etmek ironik bir te-vâzû olarak kabul edilememlidir.

***

Şimdi ziraz yukarıdaki şu ibareleri tekrar hatırlatmak istiyorum: Potansiyel farkı, "gerilim" demektir, gerilim ise zihinleri alt-üst eden "gerilim kuvvetleri" hasıl etmekte ve iki farklı sapmaya yol açmaktadır: "Tarih Saplantısı" ve "Tarih (Osmanlı) Düşmanlığı" ki bunların sonucu da marazî Osmanlı sevdalıları ve marazî Osmanlı düşmanları olmaktadır. Marazî Osmanlı sevdası bir 'tarih nostaljisi', 'tarihte yaşama', "tarihe kaçış" gibi bir saplantı hasıl ederken, aksi olan marazî Cumhuriyet sevdası da bir 'tarih reddi', 'tarihi yok sayma', hattâ tarihi silip atma, kısaca "tarihten kaçış" gibi bir başka saplantı hasıl etmekte ve en aşırı haddinde, Osmanlı dönemini, 'yaşanmamış, ziyan olmuş, karanlık bir devir' gibi dahi görebilmektedir.

İşte, bu marazî hallerden birisi de, Osmanlı ve onun Cihad misyonu —ya da idesi— konusunda Sağ İntelijansiya'da görülen bir türdür.

GAAZÂ, CİHAD VE İLÂ-YI KELİMATU'LLAH İDESİNİN
BİR VEÇHESİ

Burada, yukarıdaki başlık mevzûunda, kısa bir müddet önce,

başka bir yerde yayınlamış bulunan bir yazımdan bir iktibasta bulunmama izin verilmesi rica etmekteyim:

Cihad ve İlä-yı Kelimatullah, Türk Müslümanlığı'nın belki de en bâriz karakteristik vasfıdır. Her samimî müslüman Allah ve Resulullah sevgisi ile bir şekilde meşbûdur ve ilââhir... Amma, bu ikisi, Cihad ve İlä-yı Kelimatullah deyince, işler değişir; minibüs filozoflarının o hârika argo — argo ama müeddeb ve temiz — deyimiyile söylersek: Portakal, orda kal! Cihad demek, çok büyük oranda, Türk demektir.

Bu husus o kadar aşikârdır ki belki de anlatmaya lüzum dahi yoktur; zaten anlatmak için kolay-kolay kalem-kâğıt yetmez, ayrı makaleler, kitaplar yazılmalıdır; o yüzden burada ancak kifafı-nefs sadedinden birkaç şey söylenebilir:

"Türklerin Cihadı" bir efsanedir; kelimenin tam ve hakikî anlamıyla erişilemez bir efsane. Cihad, tarisel süre ve süreç içerisinde Türkler ile eş-anlamlı bir hale gelmiş ve Türk Müslümanlığı'nın en bâriz karakteristik vasıflarından birisini oluşturmuştur. Şu hususu çok net bir şekilde söylemekten geri durmamalıyız: Hiç kimse Türkler kadar mücâhid olmamıştır; Cihad, adetâ bizim tekelimizdedir. Bütün İslâm tarihi boyunca hiç ama hiç bir millet — Sababe hariç — bizim kadar 'döğüşken ve sarp' olmamıştır; bu hususta hiç ama hiç bir millet bizimle aşık atmaya cür'et ve cesaret edemez.

Türkler, müslüman olmaya başlayınca, İslâm'ın müdafaasının ihalesini almışlar ve bir daha da kimseye bırakmamışlardır. Daha henüz ilk Müslüman-Türk devletlerinin kurulmasının öncesinden başlayarak göğüslerini 1000 yıldan daha uzunca bir süre Batı'da Haçlılara, Kuzey'de Ruslara, Doğu'da Çinlilere siper etmişler, İslâm dünyası içerisinde de ihanetlerle boğuşmuşlardır; onlar, bütün tarih boyunca İslâm dünyasının yükünü ve kabrını çekmişler, kaynaklarını ve canlarını bu yolda tüketmişlerdir. Eğer Müslüman Türk ve onun hâlâ hafızalardan silinmeyen o dehbâş gücü ve akıl-almaz "İlä-yı Kelimatullah" cebdi olmasaydı herşey tanınmayacak şekilde farklı olurdu. Bu hususta sadece birkaç örnek vermek yeterli olacaktır: Bir kere, bugünkü İslâm coğrafyası muhtemelen Arap Yarımadası ile sınırlanır ve birkaç basit devletçikten ibaret kalırdı. Bu ise, İslâm'ın evrensellik tezinin tahakkuk etmemesi anlamına gelecektir. Unutulmamalıdır ki Türk Cihadı, aynı zamanda çok şerefli bir anti-emperyalist ve anti-kolonyalist mücadele vermişlerdir. Kuzey Afrika bugün hâlâ müslüman ise, bu hemen-hemen tamamıyla Türk Cihadı'nın bir mahsulüdür: İspanya'daki son

müslüman devletini yıkıp katliamlar ile müslüman nüfusu kazıyan İspanya ve Portekiz'in bundan sonraki amacı Kuzey Afrika idi. Eğer Osmanlı ve onun o karşı konulamaz gücü buralara gelip de cihada girişmeseydi, Kuzey Afrika'daki Arap devletçiklerinin gücünün bu istilayı durdurması söz konusu dahi olamazdı. Netice, aynen Endülüs'ün ve/ya Kuzey ve Güney Amerika'nın akıbeti olacaktı: İstila edilmiş ve müslüman ahalisi ya doğram-doğram doğranmış, ya da zorla hristiyanlaştırılmış bir Kuzey Afrika! Aynı şey Güney ve Güney-Doğu Asya içinde geçerlidir.

Velhasıl, hulâsaten söyleyelim: Biz Türkler, kelimenin tam ve haki-ki mânâsıyla "Allah'ın Askerleri" olmuşuzdur.

GAAZÂ, CİHAD VE İLÂ-YI KELİMATU'LLAH'IN İKİNCİ VEÇHESİ

Türklerin Gazâ, Cihad ve İlâ-yı Kelimatu'llah konusundaki tartışılmaz üstünlükleri hakkında yukarıdaki ifadelerimi çok az ve çok yetersiz bulmakta olduğumu söylemeliyim; ama bu konuda bunun yanına başka şeylerin eklenmesi gerektiğini de söylemeliyim.

İslâm'ın ilk dönemlerinde hayli hızlı bir Fütûhat yapan Müslüman Arap devletlerinin nefeslerinin çabuk kesilmesi neticesinde milâdî sekizinci asrın ortalarından onbirinci asrın ortalarına kadar her iki dünya arasında takriben üçyüz sene süren bir statüko hasıl olmuştur. Ancak Selçuklular'ın tarih sahnesine çıkışı ile birlikte bu statükonun sarsılmaya başladığını görmekteyiz. Asya'nın içlerinde denizlere ve ana ticaret yollarına kapalı bir konumda, binlerce sene kapalı bir yarı-göçebe İç-Asya toplumu olarak yaşayan Türklerin ağırlık merkezi, İslâm dinine girişleri ile birlikte tâ dokuzuncu asırdan itibaren mütemâdî sûrette, ağır-ağır ama sistematik olarak, *tektonik bir hareket* şeklinde batıya kaymaya başlamış, bu kayış, Selçuklular ile birlikte hızlanarak adetâ bir lav akıntısına dönüşmüş ve nihayet onbirinci asırda Anadolu'nun kesin olarak fethi ile kalıcı bir karakter kazanmıştır.

Vâkıa Avrupa Türkleri ve Türk tehdidini ilk defa tanıyor değil-di; beşinci asırda Orta-Asya'dan bir tûfan gibi, bir sel gibi çıkan, Hazar'ın kuzey güzergâhından hareket ederek önüne kattığı birçok kavmi selin önündeki kayalar misillû sürükleyerek batıya akan ve batı'yı "Batı" yapan en önemli arka-plan müesselerin başında gelen Roma'yı temellerine kadar sarsan Hunlar'ın, Asya steplerinin bu

çekik gözlü dehhâş cengâverlerinin hâtıraları unutulmuş olamazdı; fakat, Hunlar, müstakarr değildi, sayıları azdı, göçebe idiler, hızları çabuk kesildi, o sebepten Avrupa onları binbir güçlükler ve ağır zayıatlar pahasına da olsa durdurduktan sonra zaman içerisinde mas-sedebilmeye muvaffak oldu. Ama şimdi Hazar'ın güney güzergâhından gelen, İran platosunu çığneyerek Orta-Doğu'ya akan, mütered-dî, uyuşuk İslâm devlet(çik)lerini demir pençesi ile kendisine râm ederek atlarının başlarını Küçük Asya'ya, Batı'nın Doğu'daki son ucuna çeviren bu yeni fâtiher altı asır önceki atalarına benzemiyorlardı. Yerleşiktiler, ya da yerleşmeye geliyorlardı; daha kültürlü, daha sofistike ve daha kavî idiler. Sel gibi gelip sel gibi kaybolacağına benzemiyorlardı. Bu, ürpertici bir şeydi: Bizans'ın ve bilvesîle bütün Batı'nın âkıbeti belli olmuştu.

Nitekim Selçuklular çok hızlı ve fakat bir o kadar da kalıcı neticeler aldılar; ağır bir darbe ile Bizans'ı Küçük Asya'nın batısına sürdüler ve Anadolu'nun ana karasına yerleştiler. Anadolu'nun fevkalhad hızlı bir biçimde fethi ve aynı hızla Türkleşmesi Müslüman Şark'ın Hristiyan Garb'a indirdiği son derece ağır bir darbe teşkil etmiş ve o zamandan günümüze kadar, Şark ile Garp arasında dinmek bilmeyen ve dinmesi mümkün de olamayan, çok köklü ve çok derinlikli bir *kan dâvâsı* yaratmıştır.

Türklerin batıya doğru yürüyüşlerinin Anadolu ile tatmin olamayacağı açıkça görülmekteydi. Bir Türk efsanesinde olduğu gibi adetâ semâvattan gelen mukaddes bir emir durmaksızın "Batıya! Batıya!" diyordu. Bir yandan, Türk Fütûhatı'nın Anadolu ile tahdit edilmesinin mümkün olamayacağını ve Bizans'ın mümkün olduğu ölçüde, ve, Avrupa kıt'asının ise tamamiyle kurtarılabilmesi için Türklerin hiç olmazsa İç-Anadolu coğrafyasında kilitlenmesi gerektiği; diğer yandan, Hristiyanlığın kutsal mekânlarının istirdâdının Batı için bir şeref mes'elesi olarak telakki edilmesi ve ayrıca, iktisâdî menfaat alanlarının kendilerine can düşmanı olan bu cengâver Asyalıların elinden kurtarılması gerektiği fikri, Haçlı Seferleri'ni başlatan ve devam ettiren en önemli âmiller olmuştur.

Haçlı Seferleri'nin, bu amaçları belirli bir ölçüde tahakkuk ettirdiği aşikârdır. Bu sûretle Türk Fütûhatı'nın hızı kesilebilmiş, Bizans'ın ömrü en az dört asır daha uzatılmış ve Avrupa toprakları Türkler'e karşı taht-ı emniyete alınabilmiştir. Tarihin akışını değiştiren Moğol istilâsı neticesinde Selçuklular'ın uğramış olduğu trajik

yıkım da Batı'ya rahatlatmıştır; muhtemeldir ki artık Türk kâbusunun nihayete erdiğini düşünmüşlerdir. Lâkin bu defa Osmanlılar'ın tarih sahnesine çıkmaya başlaması ile birlikte, Batı, Selçuklular'ınkinden daha ağır bir tehdit altına girmeye başlamıştır. Osmanlılar, Türk dünyasının ağırlık merkezinin batıya doğru kaymasını tekrar başlatmışlardır. Batı, bu defa, bir önceki dalgaya göre daha yavaş ve fakat daha istikrarlı, daha köklü ve daha derinlikli bir Türk dalgasıyla karşı-karşıya kalmıştır. Bu dalga öylesine ağır, öylesine güçlü idi ki, Türkler, ondördüncü asır ortalarından itibaren ondokuzuncu asrın üçüncü çeyreğine kadar takriben beş yüzyıl boyunca Batı için en büyük problem olmuştur. Nitekim, Avrupa'nın bütün dünyada kolonizasyonun zirvesine çıktığı bir çağ olan XIX. asırda hâlâ Tuna'nın güneyi Türklerin elindeydi.

İşte bütün bu uzun dönem, Batı'nın — Avrupa'nın — hâlâ içinden silemediği, silmesi asla ve kat'a kabil olmayan “Şark Mes'elesi”ni yaratmıştır.

Selçuklu ile birlikte başlayan ve Osmanlı ile kalitatif ve kantitatif açıdan çok daha da ilerletilerek müstakarr bir millî siyaset olarak devam ettirilen *sürekli batıya yürüme* siyaseti, karşımıza ilk önce bu vasfıyla çıkmaktadır: “Gaazâ, Cihad ve İllâ-yı Kelimatu'llah”.

Bu ide, Selçuklu ve Osmanlı ile Batı arasında bütün diğer siyaset faktörlerinden önce göze çarpmaktadır, ya da öyle olduğuna dair yaygın bir kanaat hâkim bulunmaktadır.

Ancak, acaba, Tarihi başka bir biçimde okumak da kabil olabilir mi?

Hiç şüphesiz evet; en azından, teşebbüs etmeye degeceği, şüpheden ârî olmak gerektir. Bir yanıla bir inanç ve medeniyet mücadelesi ve bir şeref levhası olan *Gaazâ, Cihad ve İllâ-yı Kelimatu'llah* ideisi, ikinci vechesiyle de bir siyasettir: Düpedüz bir siyaset.

Yani, Osmanlı'nın Gaazâ ve Cihad'a sadece platonik bir tutku ile sarıldığını düşünmek hatâ olacaktır. Bu ide bir yandan kendisi bir siyaset enstrümanı ve motivasyon kaynağı olurken diğer yandan da diğer siyaset enstrümanlarının ve motivasyon kaynaklarının üstünü örtmüştür.

Bizans'ın Batı'nın en doğusu olması gibi Osmanlı da Doğu'nun en batısıdır. Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren esas olarak hep Batı ile münasebette bulunmuştur; Doğu, Osmanlı için çok uzun bir süre daima tâlî bir ehemmiyet taşımıştır. Osmanlı ile Batı'nın siyâsî

münasebetlerinde her türlü siyaset tayin edici temel motivasyon kaynakları kesişme halinde olmuştur ve bu da her iki dünya arasında asırlarca süren gerginlik ve çatışmaların temel beslenme kaynağını teşkil etmiştir.

İmdi:

a: Batı ile Osmanlı'nın inanç ve medeniyet alanları, bâlâda zikredildiği veçhiyle, kesişmektedir; Batı Hristiyanlığın, Osmanlı ise İslâm'ın temsilcisidir. Her ikisinin arasındaki mücadele ve çatışmalar iki dinin, iki medeniyetin üstünlük mücadelesi, çatışmasıdır.

b: Batı ile Osmanlı'nın iktisadî menfaat alanları, ya da diğer adıyla hayat alanları kesişmektedir. Batı doğuya, Osmanlı ise batıya yönelmiştir. Batı'nın en önemli ticaret alanı Akdeniz ve İpek Yolu'dur, halbuki aynı alanlar aynı zamanda Osmanlı'nın da iktisadî menfaat alanlarıdır. Coğrafi konum ve iktisadî menfaatlerin Siyaset'i belirlemede başat roller üstlenmesi hasebiyle bu temel belirleyici unsurlar, Osmanlı ile Batı (Avrupa) arasındaki siyasî münasebetleri belirlemede son derece önemli bir faktör olmuştur. Dolayısıyla, Osmanlı'nın Batı ile olan uzun mücadelesi, sadece bir "ide" mücadelesi değildir; en az onun kadar ve hattâ belki daha da fazla olarak, *siyasî menfaat* mücadelesidir. Hattâ bir adım daha atarak diyebiliriz ki, Osmanlı ve Avrupa aynı dinden —her ikisi de Müslüman veya Hristiyan— olmuş olsalardı dahi aynı mücadele, çok önemli bir nisbette aynı şiddette olacaktı.

GAAZÂ, CİHAD VE İLÂ-YI KELİMATU'LLAH İDESİNİN BAŞKA BİR ŞEKİLDE KRİTİĞİ

İmdi bu noktada "Gaazâ, Cihad ve İlâ-yı Kelimatu'llah" idesinin başka bir açıdan kritiğine kısaca teşebbüs edebiliriz ki bu da şu sorunun cevabının irdelenmesi demektir: "Gaazâ, Cihad ve İlâ-yı Kelimatu'llah" idesi pratik olarak Osmanlı'ya neler getirdi, ondan neler götürdü?

Bu soru burada sadece sormak ve Türkiye'de Sağ İntelijansiya arasında yaygın olan ve yukarıda zikrettiğimiz ve yanlış olduğunu düşündüğümüz bir kanaata kısa bir itirazda bulunulmakla yetinilecektir.

Tarih'e saf ideolojik bir perspektiften bakıldığında onu bir muammâlar yığını haline getireceğimiz âşikârdır; her ideoloji gibi muhafazakâr-sağ ideolojiler de Tarih'i aynı şekilde tahrip etmektedirler.

Bu tahribatlardan birisi, Osmanlı siyasetinde “Gaazâ, Cihad ve İlâ-yı Kelimatu'llah” idesinin rolünün aşırı derecede abartılması ve bir diğeri de bu idenin getiri-götürü dökümlerinin çıkartılmasından uzak durulmasıdır.

Bu noktada şunu bir *tez olarak ileri sürdüğümü* öncelikle belirtmek isterim: İşbu Gaazâ ve Cihad Siyaseti'nin bir başka vechesi daha vardır ki onu da kısaca Türk tarihi için — en hafif bir ifadeyle — *olumsuz bir etki* diye tavsif edebiliriz.

Şöyle ki:

Osmanlı siyasetinde Yavuz ile birlikte ciddî bir köklü değişim husule gelmiştir. Bu köklü değişim, Osmanlı'nın, İslâm-Arap coğrafyasına girmesi, hattâ *dalması* olarak özetlenebilir. Osmanlı için Arap coğrafyasına girişin elbette önemli siyasî gerekçeleri de vardır; fakat, bu giriş zamanla Osmanlı'yı Arap coğrafyasında bir *'kilitlenme'*ye doğru götürmüştür.

Bundan önce, Türk dünyasının ağırlık merkezinin, İslâmlaşma ile birlikte ağır-ağır, ama sistematik ve müstekarr bir şekilde batıya doğru bir akış trendine girdiğinden söz etmiştik. Bu akış seyri Selçuklular ile radikal bir dönüşüm geçirerek Asya'dan Avrupa'ya doğru yönelmiş ve ancak Hristiyan Batı dünyasının topyekûn ve canhıraş bir hamlesi olan Haçlı Seferleri ile Anadolu topraklarında bloke edilebilmiş; fakat, Moğol ve Timurlu felâketlerine rağmen, Osmanlılar ile en uç noktasına doğru varmıştır. Osmanlı'nın ilk kuruluşundan itibaren Yavuz'a kadar olan dönemde Osmanlı'nın gözünün doğruya değil batıya yönelik olduğu açıkça görülmektedir. Söz gelimi, Akkoyunlu Uzun Hasan'ı Otlukbeli'de bir darbeye darımadığın eden Fatih, mağlûp ettiği hasmının arkasından giderek işi sonuna kadar götürüp Akkoyunlu devletini ilhak etmeyi düşünmemiş, hemen batıya yönelmiştir. Osmanlı'nın mahreci Anadolu toprakları olmasına rağmen asıl Osmanlı coğrafyası Anadolu değil Rumeli olmuştur; hattâ Osmanlı için 'anavatan'ın Anadolu yani Asya değil de Rumeli yani Avrupa olduğunu dahi söyleyebiliriz. Filhakika, Osmanlı'nın en büyük medeniyet eserleri Anadolu'da değil Rumeli coğrafyasında verilmiştir. Sadece eski Yugoslavya'daki Osmanlı vakıf eserleri sayısının 8.000 civarında olduğunu hatırlamak dahi bir fikir verebilir; Osmanlı'nın Anadolu'daki bütün eserlerinin toplamı sanırım bu rakamın çok altındadır. Anadolu coğrafyasındaki Selçuklu eserleri hem kemmiyet ve hem de keyfiyet itibarıyla Osmanlı

eserlerinden çok daha ileri bir seviyededir. Anadolu, Osmanlı için, genellikle zannedildiğinin aksine, geç dönemde, Avrupa topraklarının elinden çıkmaya başlamasına paralel olarak önemli bir hale gelmeye başlamıştır: Dört bir tarafından küçülmeye başlayan ve gidecek başka bir yeri, çalacak başka bir kapısı kalmayan Osmanlı, Türk nüfusun git-gide en ziyade büyük bir kesafet ile temerküz etmeye başladığı Anadolu'ya doğru *ric'at* ve hattâ *iltica* etmiş, Anadolu'ya sıkışmış, bu sıkışma esnasında Anadolu'yu da daha fazla Türkleştirmiş ve Türk uluslaşmasının ve ulus-devletinin temelini atmıştır.

Hakikaten, Osmanlı uzun müddet Anadolu'ya ve Şark'a fazla iltifat etmemiştir. Evvelen, Şark'da, Anadolu'da, Müslüman coğrafya'da savaşmak, şer'an ciddî bir risktir; bir İslâm devletinin başka bir İslâm devletiyle harp etmesi "Gaazâ, Cihad ve Îlâ-yı Kelimatu'llah" idesine pek de uygun düşmekte değildir; Gaazâ, Cihad ve Îlâ-yı Kelimatu'llah, Müslüman Şark'a değil Hristiyan Garp'a yönelince bir anlam taşımaktadır. Saniyen, Avrupa dışındaki Osmanlı coğrafyası hiç de romantiklerin iddia ettiği gibi hayırhah olmamıştır. Verimsiz toprakları, sarp arazisi ve sert iklimi ile; hassaten doğu ve güneydoğusuna doğru gidildikçe bir Ortaçağ bakıyyesi olduğu halde hâlâ yaşamaya devam eden aşîret yapısı ile; hâlâ muayyen bir oranda göçebe olan nüfusu ile; şehirlilik ve medeniyet dairesine kazandırılması, eğitilmesi, Devlet'e sâdik kılınması, vergi alınması, askere alınması zor, çok yerde de imkânsız olan — Kürd, Alevî, Türkmen gibi — insan yapısı ile; bıkkınlık veren bitmez-tükenmez isyanları ile, Anadolu hiç de câzip bir coğrafya değildir; bir adım daha atıp şunu da söyleyelim: Anadolu bugün bile pek o kadar câzip değildir, doğusuna ve güney-doğusuna doğru gidildikçe bu câzibesizlik adetâ bir defiaya münkalib olmaktadır — niçin bu ülkenin doğusu batısına akıyor? — ama, ne yapalım, başka Türkiye yok.

Anadolu böyle olduğuna göre, ya Arap coğrafyası? Mağrib'den maşrık'a kadar tüm Arap coğrafyasının değeri nedir? Satsanız kaç para eder? Elde tutmak için sarfettikleriniz, elde tutmakla kazandıklarınızı kurtarır mı?

Bu coğrafyanın en önemli değer kaynakları, 'prestij' ve 'strateji' olmak üzere, kalın çizgilerle ikiye indirgenebilir. Buna bugün bir de o zaman için mevzû bahs olmayan 'değerli tabiî varlıklar' — belki de değerli tek tabiî varlık olan petrol — eklenmelidir.

Mukaddes beldelerin ve diğer Arap ülkelerinin hâkimiyeti — mukaddes beldeler söz konusu olunca tevâzû ve siyaset gereği *hâdimiyet* dense de aslında *hâkimiyet*'tir — olmanın İslâmlar nazarında temin ettiği prestij ve bilhassa Batı'nın Doğu'ya giden yollarını kesmenin getirdiği strateji avantajı muhakkak çok önemlidir; ama, bu getiriler, zamanla, bu coğrafyanın imparatorluk için bir fatura olarak önüne sürdüğü götürüler karşısında yetersiz kalmıştır; Osmanlı'nın bu babdaki getiri-götürü dengesizliği onun çöküşünde çok ağır bir tesir icra etmiştir.

Doğu'ya ve özellikle Arap dünyasına (da) yönelen Osmanlılar, batıya doğru yönelmiş olan Türk akışının hızını kesmişlerdir. Vaki Osmanlı batıya olan ilgisini ve o tarafa doğru yöneliş arzusunu hiç kaybetmemiştir; ama, enerjisini ve kaynaklarını doğu istikametinde de çokça sarf etmeye başlaması takatını düşürmüştür. Aksi vâkî olmuş olsaydı, belki Kahire değil ama Viyana bizim olurdu; ben şahsen Viyana'yı Kahire'ye müreccah addederim. Bu bakımdan, doğuya bu derece yönelmek, Arap dünyasına bütün bedenimizle dalmak, Araplar ile lüzumsuz derecede ve yüz-göz olma mertebesinde bir kurbiyet tesis etmek, tarihimiz açısından büyük bir talihsizlik olmuş, Türk milletinin sırtına ağır bir yük yüklemiştir.

Burada “yük” kavramını vurgulamaya ayrı bir önem atfetmekteyim. Bir cemiyetin, bir milletin sırtına ağır yükler yüklenmesi, o milletin takatını kesme gibi hazîn bir netice hâsıl etmektedir; bu yükü yüklenen bir millet, milletler arasında hüküm-fermâ olan amansız ve merhametsiz tarih yarışında arka sıralara düşme, dünyada *ikincilleşme* ve hattâ *anakronikleşme* ve Fukuyama'nın hârikulâde ifadesiyle “*tarihe gömülme*” tehdidi altına düşebilir.

İşte, Türkler, bu zamandan sonra artık İslâm dünyasının git-gide ağırlaşan yükünü çekmişlerdir. Bunun, yerine göre elbette şerefli bir mücadele olduğu bedihîdir ve İslâm dünyası, bu sebeple, bütünüyle Türklere çok şey borçludur; bu borç, din kardeşlerimiz üzerinde ödenemez bir hakkımız olmaktadır. Lâkin, acaba, *bunun Türklere siyaset pratiği açısından faydası ne olmuştur?* Kanaatımca bu hususu herhangi bir ideolojik kurgulamaya sapsadan, ciddiyetle ele almak gerekir.

Şahsî kanaatımı şu şekilde özetlemek isterim:

1: Osmanlı'nın İslâm dünyasını müdafaa etmesi şerefli bir mücadele olduğu kadar bitirici, belimizi kıran ağır bir yük taşımak da

demektir. Bu yük Osmanlı'ya çok yüklü bir faturaya mâl olmuştur.

2: Osmanlı'nın siyasetinde Arap coğrafyasına girme şeklinde meydana gelen bu köklü değişimin birçok zarûrî sebepleri de vardır şüphesiz; ama, bu yönelişten mümkün-mertebe uzak durulması faydalı olacaktı. Arap coğrafyası yerine Türk coğrafyasına teveccüh etmeye, Arap dünyasına dalma yerine Türk dünyasına yönelmeye daha büyük bir ağırlık verilip de İran engeli ortadan kaldırılabilseydi, Türk dünyasının mâkus tâliinin yenilmesi mümkün olabilirdi; böyle bir durumda, açık denizlere, batıya yönelen Türk dünyasının büyük bir kısmının yine İç-Asya'da kalıp boğulması önlenebilirdi.

3: "Gaazâ, Cihad ve Îlâ-yı Kelimatu'llah" idesi, asıl olarak Arap-İslâm coğrafyasına gömülerek değil, Avrupa'ya yönelmekle gerçekleştirilebilirdi; varsın Araplar da kendilerini müdafaa etsinlerdi. Varsın Kuzey Afrika da İspanya gibi Hristiyanlaştırılındı; bunun getireceği zâyiatın kat be kat ziyadesi Avrupa içlerindeki kazanımlarla telâfi edilebilirdi; Osmanlı Türklerinin, Kuzey Afrika'da, Güney Asya'da Avrupalı müstemlekecilere verdikleri can-siperâne mücadelenin — ki bunun motivasyonları hem Gaazâ, Cihad ve Îlâ-yı Kelimatu'llah idesinden ve hem de düpedüz siyasî-iktisadî endişelerden beslenmektedir — getirdikleri, Avrupa içlerindeki siyasî hâkimiyet mücadelesinin, Avrupa ile kurulacak bilimsel ve kültürel münasebetlerin getireceklerinin yanında handiyse bir hiç mesâbesindedir. Türkiye, gücünün ve enerjisinin kısm-ı âzâmını Batı'ya, Avrupa'ya yöneltmiş olsaydı, hem Avrupa'yı kendi anavatanında beyninden vurmuş olurdu, hem de muhtemeldir ki Modernite'de çok mühim bir başat bir rol üstlenirdi; hattâ Modernite'nin 'Biz'de ortaya çıkabilmesinin dahi imkân haricinde olduğu düşünülebilir.

4: Her ne kadar mükemmel ve iyi olursa olsun, bir ide uğruna, bir milletin sırtına haddi istiâbını aşan yükler vurulmasından dikkatle uzak durmak icap eder. Böyle bir durum, bizâtihi kendi içinde de tutarlı değildir; zira, o ağır yükler o milletin takatten kesilerek büyüme, ilerleme, gelişme, moderniteler yaratabilme konusunda tarih çapındaki yarışı kaybetmesine ve hem de bununla bağlantılı olarak, artık o mükemmel ve yüce ide uğruna hiçbirşey yapamaz bir dereceye düşmesine de sebebiyet vermektedir.

5: Son olarak, şunu da eklemek isterim: Tarih'i bir laboratuvar gibi telakki ederek ondan ibretler ve dersler de çıkarabiliriz ki, bütün bunlardan günümüz için şöyle bir sonuç istihsal edilebileceği

kanaatındayım:

5.1: Gaazâ, Cihad ve İllâ-yı Kelimatu'llah idesi, doktriner olarak reddedilmekle beraber el'ân dahi *bir şekilde* Türkiye için geçerlidir; ben şahsen bundan gurur duyanlardan birisiyim.

5.2: Ancak, nâçizâne kanaatimce, günümüz Türkiyesi (Aktüel Türkiye, yani Türkiye Cumhuriyeti) de tarihteki Türkiye gibi sırtında lüzumundan fazla yükler taşımaktadır; Türkiye, getirisi götürüsünün yanında kabil-i ihmal olan bu yüklerin bir envanterini çıkarmalı ve ayağında pranga, sırtında kambur olan bu safralardan en optimal bir şekilde kurtulmanın yollarını araştırmalıdır.

SON

Okuyucuya Kısa Bir Tavzih:

Bu metinde *batı* ve *doğu* kelimeleri bazı yerlerde majiskül (Batı, Doğu, Garb, Şark) gibi bazı yerlerde miniskül (batı, doğu) şeklinde yazılmıştır, bu bir *sehv* değil, bir *tercih*'tir. Miniskül yazılarla sadece *coğrafi yönler* olarak doğu ve batı kastedilirken majiskül yazılımlarla *kültür ve medeniyet alanları* olarak doğu ve batı kastedilmektedir.